

INSON HUQUQLARI VA ERKINLIKLARINI HIMOYA QILISHDA –QONUN USTUVORLIGI

Yaxshiboyev Shahzod Abdurashidovich –

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar
vazirligi Qashqadaryo akademik litseyi
huquqshunoslik fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Insonning qonuniy manfaatlarini, huquq va erkinliklarini ta‘minlashda qonun ijodkorligi, mamlakatda demokratik islohotlarni kuchaytirish, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman), Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi milliy markazi, qonun hujjatlari monitoringi instituti, “Ijtimoiy fikr” jamoatchilik markazi va boshqalar

Kalit so‘zlar: huquq va erkinliklarini, shaxs huquq va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish, shaxsning huquqiy maqomini tartibga solish, Konstitutsiya inson huquqlarining bosh me‘zoni va hakoza.

Insonning qonuniy manfaatlarini, huquq va erkinliklarini, qonun ijodkorligi, islohotlarni kuchaytirish, milliy markaz, qonun hujjatlari monitoringi instituti, “Ijtimoiy fikr” jamoatchilik markazi va boshqalar. Mamlakatimizda demokratik yangilanishning bugungi bosqichidagi eng muhim yo‘nalishlaridan biri–bu qonun ustuvorligi va qonuniylikni mustahkamlash, shaxs huquq va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilishga qaratilgan. Bularning barchasiga Konstitutsiya va qonunlarimizda belgilab qo‘yilgan talab va tamoyillarga amaliyotda og‘ish may rioya qilish orqali erishildi. Bugun inson huquqlari har qanday jamiyatning eng muhim konstitutsiyaviy instituti hisoblanadi. Bu institut shaxsning huquqiy maqomini tartibga soluvchi, unga ta‘sir ko‘rsatish usullari va choralarini, siyosiy huquqlardan erkin foydalanish va ushbu jarayonda ishtirok etish imkoniyatlarini himoyalash va amalga

oshirishning yuridik kafolatlarini o'rnatadi. Inson huquqlari murakkab va ko'pqirrali bo'lib, inson huquqlari va erkinliklari kafolati uchun kurash qadim-qadimdan mavjud bo'lib kelgan. Bugungi kunda ham uning dolzarbligi kamaymagan, mohiyati o'zgarmagan. Inson huquqlari va erkinliklari insoniyat mavjudligining, birgalikda yashashning asosi bo'lib, mavjud barcha dinlar, madaniyatlarga xos bo'lgan tinchlik hamda taraqqiyot asosi, o'zaro ahillik va bag'rikenglik an'anasini o'zida mujassamlashtiradi. Bu borada ma'naviyati yuksak va olijanob xalqimiz o'z oldiga, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining muqaddimasida belgilanganidek, fuqarolarning tinchligi va milliy totuvligini ta'minlash maqsadini qo'ygan. Inson huquqlari odamning tug'ilishi va inson huquqlariga oid huquqiy normalarning yaratilishi bilan bog'liq bo'lib, shaxs va hokimiyat idoralari, ayniqsa, davlat muassasalari bilan bo'ladigan munosabatlarning mohiyatini belgilab beradi. Inson huquqlari—huquqiy ongning o'zagidir. Huquqiy ongdarajasi—bu odamlarning huquqlardan shunchaki xabardorligi, qonunlarni bilishi bilan kifoyalanmaydi. Bu eng avvalo, qonunlarga rioya etish va ularni so'zsiz bajarish, qonunga itoatkorlik, huquqni va odil sudlovni hurmat qilishdir.

Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi adolatlilik, odillik, halollik, oshkoralik prinsiplari asosida Inson Huquqlari Umumjahonga tayanib, davlat va jamiyatda inson qadr-qimmatini va huquqlarini qaror topishini qo'zlagan holda qabul qilinib, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi inson huquqlari, hozirgi va kelajak avlod oldidagi ma'suliyat, fuqarolarning jamiyatda munosib hayot kechirish, milliy totuvligimiz va tinchligimizni ta'minlash yo'lida qabul qilinib, muqaddima, olti bo'lim, yigirma yetti bob va bir yuz ellik beshta moddadan iborat ekanligi belgilandi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlis palatalari qo'shma majlisidagi nutqida "Asosiy qomusimiz kafili sifatida Konstitutsiya va qonunlarimiz talablarini so'zsiz bajarish, "inson qadri uchun" degan ustuvor tamoyilni to'la ro'yobga chiqarish bundan buyon ham faoliyatimning bosh mezonini bo'lib

qoladi”, degan oliyjanob soʻzlari Konstitutsiyamizning qudratini anglatadi. Inson huquqlarini roʻyobga chiqarish davlat organlari faoliyatining asosiy tamoyillaridan biri ekan, ushbu vazifani toʻlaqonli ado etishning bir tomoni jamoat xavfsizligini taʼminlash masalasiga borib taqaladi. Bu borada Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning “Hozirgi vaqtda dunyoda turli kuchlar oʻrtasida qarama-qarshilik va ziddiyatlar kuchaymoqda, resurslar uchun shafqatsiz kurash ketmoqda. Mintaqamizdagi tinchlik va xavfsizlikka nisbatan yangi-yangi tahdidlar paydo boʻlmoqda”, deya taʼkidlagani huquqni muxofaza qilish organlarining oldiga fuqarolarning xavfsizligini va jamoat tartibini taminlashda maʼsuliyat bilan burchni ado etish lozimligi bilan bir qatorda, zamonaviy xavf va tahdidlarni oldini olish uchun puxta tayyorgarlik koʻrish kerakligini anglatmoqda. Hozirgi kunda ommaviy madaniyat, internet, ijtimoiy tarmoqlarning salbiy xarakterlari rivojlanishi bilan bir qatorda, jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning zamonaviy koʻrinishlari koʻpaymoqda. Misol uchun, milliy mentalitetimizga oʻzaro kelishmovchiliklar va buning natijasida kelib chiqayotgan turli-tuman huquqbuzarliklar, yangi turdagi jinoyatlar sodir etilmoqda. Bularning aksariyati zamirida shaxsiy va moddiy manfaat borligi achinarli albatta. Shuning uchun, xozirda jamoat xavfsizligi va jamoat tartibini faqatgina jazo choralarini kuchaytirish bilan emas, balki jamiyatni ijtimoiy-iqsodiy, maʼnaviy hamda ruhiy jixatdan yuksaltirish orqali hamda davlat va fuqarolar oʻrtasidagi munosabatlarni yangi bosqichga koʻtarish, shuningdek inson va fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini buzmaganda holda ish orqali samarali taʼminlash mumkin. Bu kabi jamoat xavfsizligi va jamoat tartibi masalalarini chuqur chuqur tahlil qilib hamda boshqa davlatlarning Konstitutsiyasidan farqli ravishda urf-odat va taomillarimizga tayangan holda, yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 14 bobi “Oila, bolalar va yoshlar” deb nomlanganligi, oila esa jamiyatning asosiy boʻgʻini hamda oila, bolalar va yoshlar jamiyat va davlat muhofazasida ekanligi, shuningdek Konstitutsiyaviy

normalarga ko'ra, nikoh O'zbekiston xalqining an'anaviy oilaviy qadriyatlariga, nikohlanuvchilarning ixtiyoriy roziligiga va teng huquqliligiga asoslanishi, yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizda qayd etilgani mazkur masalada milliy qadriyatlarga hurmat munosabatining qay darajada yuksak ekanligini ko'rsatadi. Yana aytish mumkinki, jamoat xavfsizligini ta'minlash uchun asosiy e'tibor mamlakat yoshlarining ijtimoiy-ma'naviy holati bilan ham bog'liqdir. O'zbekiston Respublikasi aholisining 60 foizdan ortig'ini yoshlar tashkil etar ekan, bu yo'nalish alohida ahamiyat kasb etishi tabiiy albatta. Bu esa, jamoat xavfsizligi masalaningijrosini ta'minlash uchun avvalambor tegishli davlat organlari va mas'ul mansabdor shaxslar tomonidan aholining yosh qatlamiga ta'lim va tarbiya berish jarayoniga alohida e'tibor berish lozimligini anglatadi. Bu borada Konstitutsiyamizda ham alohida normalar mavjud bo'lib, unga ko'ra ota-onalar va ularning o'rnini bosuvchi shaxslar o'z farzandlarini voyaga yetguniga qadar boqishi, ularning tarbiyasi, ta'lim olishi, sog'lom, to'laqonli va har tomonlama kamol topishi xususida g'amxo'rlik qilishga majburdir ekanligi, farzandlar ota-onasining nasl-nasabi va fuqarolik holatidan qat'i nazar, qonun oldida tengligi, shuningdek bolaning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash hamda himoya qilish, uning jismoniy, aqliy va madaniy jihatdan to'laqonli rivojlanishi uchun eng yaxshi shart-sharoitlarni yaratish davlat uchun majburiyat sifatida belgilanganligi, yuqorida keltirib o'tgan fikrimizni amalda isbotlaydi. Ma'lumki, yurtimizda ota-onasidan ajragan, mehrga muhtoj bolalarni qo'llab-quvvatlash hamda bolalarga ta'lim-tarbiya berish, kasb-hunarga yo'naltirish kabi masalalar kelajakda ishsizlikning oldini olishga muayyan darajada xizmat qiladi. Mamlakatda ishsizlikning kamayishi esa, o'z navbatida huquqbuzarliklarning sezilarli darajada kamayishiga olib keladi. Bu masalaga Prezidentimizning avval boshdanoq alohida to'xtalgani bejizga emas. Ya'ni, 2019-yilning 19-mart kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida bo'lib o'tgan videoselektor yig'ilishida yoshlarga e'tiborni kuchaytirish,

yosh avlodni madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, ularda axborot texnologiyalaridan to'g'ri foydalanish ko'nikmasini shakllantirish, yoshlar o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini ta'minlash masalalariga katta ahamiyat berilgani hamda ushbu tadbirda davlat rahbari yoshlar yo'nalishidagi ishlarni yangi tizim asosida yo'lga qo'yish bo'yicha 5 ta muhim tashabbusni ilgari surgani mazkur yo'nalishning dastlabki islohotlaridan biri bo'lib xizmatqildi. Xususan, jamoat xavfsizligini ta'minlash bilan bog'liq Konstitutsiyaviy normalarning boshqa tomoniga ham e'tibor berish zarur. To'g'ri, inson huquq va erkinliklarini, shuningdek uning qonuniy manfaatlarini ta'minlash va ularni o'z vaqtida samarali tarzda ro'yobga chiqarish davlat organlarining asosiy vazifasidir. Ammo, inson va fuqarolar ham jamoat xavfsizligini ta'minlash yo'nalishining kichik ishtirokchisi ekanligini ham unutmasligimiz kerak. Ya'ni, Konstitutsiyaviy qoidaga binoan, inson o'z huquq va erkinliklarini amalga oshirishda boshqa shaxslarning, jamiyat hamda davlatning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlariga putur yetkazmasligi shart. Jumladan, insonning huquq va erkinliklari faqat qonunga muvofiq va faqat konstitutsiyaviy tuzumni, aholining sog'lig'ini, ijtimoiy axloqni, boshqa shaxslarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, jamoat xavfsizligini hamda jamoat tartibini ta'minlash maqsadida zarur bo'lgan doirada cheklanishi mumkin. [8] Ushbu yangi Konstitutsiyaviy norma endilikda nafaqat huquqni muhofaza qilish organlari vakillari, balki keng jamoatchilik, borinki oddiy fuqaroning ham davlat va jamiyat manfaatlarini asrab-avaylashga birdek javobgar ekanligini Konstitutsiya darajasida belgilab qo'yish bilan birga, amaldagi Konstitutsiya va qonunlarga fuqarolardagi xurmat munosabatini yanada oshirishga xizmat qildi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, Milliy qonunchiligimizdagi jamoat xavfsizligi va tartibini saqlashga oid qabul qilingan normativ-huquqiy xujjatlar, shuningdek amaldagi qonunchilikka kiritilgan qo'shimcha va o'zgartirishlar mazkur sohani ilg'or xorijiy tajribalar asosida isloh qilishga imkon yaratibgina qolmasdan, balki yangi tahrirdagi

Konstitutsiyamizda belgilangan bu kabi normalarning davlat va jamiyat manfaatlari yo'lida to'g'ri tatbiq etilishi uchun ham poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi//
<https://constitution.uz/uz/pages/humanrights>
2. Mirziyoyev Sh. -“Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi asosida demokratik islohotlar yo‘lini qat‘iy davom ettiramiz”. 06.11.2021 yil // <https://president.uz/uz/lists/view/4743>
3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. // <https://lex.uz/docs/6445145>
4. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. // <https://lex.uz/docs/6445145>
5. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. // <https://lex.uz/docs/6445145>
6. Isoqova G. “Besh muhim tashabbus yoshlarga qanot”. Yangi O‘zbekiston. 18.12.2020 yil // <https://yuz.uz/news>
7. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. // <https://lex.uz/docs/>